

مطالعه تطبیقی رویکردی اثربخش در پژوهش تربیتی

سکینه سلمان ماهینی¹

بیان مساله

با توجه به تمایز حیطة های معرفتی، حضور این روش پژوهش در همه حیطة ها مسلما به یک معنا و با یک محتوا نمی تواند باشد. از طرف دیگر اتخاذ چنین رویکردی در برخی حیطة ها مثل آموزش و پرورش از آنجا که کاملا فرهنگ وابسته است، گاهی مورد تردید قرار می گیرد و یا بهره وری آن بدلیل تعصب و حصرگرایی پژوهشگر دچار نقصان می شود. این امر خود معلول تلقی و تصور نادرست از چیستی مطالعه تطبیقی، اهداف، شرایط تحقق و مراحل عملیاتی انجام آن است.

از آنجا که کاربرد صحیح و موثر هر روشی منوط به شناخت صحیح و تصور درست از آن می باشد، جستجو در مورد معنا و تعریف پژوهش تطبیقی و مقایسه ای برای دستیابی به تصویری صحیح از آن ضرورت می یابد.

از سوی دیگر کاربرد این روش در حیطة معارفی مثل علوم تربیتی که فرهنگ وابسته هستند مساله تامل در ملاک مقایسه و تطبیق و امکان و ضرورت و اثربخشی پژوهش تطبیقی را به میان می کشد. در واقع کارایی و اثربخشی مطالعات تطبیقی مرهون دو امر است: 1- تلقی درست و تصور رسا از چیستی مطالعه تطبیقی 2- شناخت و مهارت نسبت به فنون و فرایندهای عملیاتی آن. در این نوشتار به بررسی عامل اول یعنی بیان چیستی مطالعه تطبیقی پرداخته می شود تا در ذیل آن به مساله امکان پژوهش تطبیقی امری در دو پارادایم متفاوت، پاسخ داده شود و در ضمن آن اثربخشی پژوهش تطبیقی در حیطة علوم تربیتی مورد بررسی قرار گیرد.

در نهایت نمونه ای از استفاده قرآن کریم از چنین رویکردی مورد بررسی و اثر بخشی چنین رویکردی در پژوهش و آموزش مورد مذاقه قرار می گیرد. قرآن در آیه 257 سوره بقره با دعوت به مطالعه

¹ - دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه تربیت مدرس، s.salmanmahini@modares.ac.ir

تطبیقی نظام تربیتی حق و باطل از ابعاد مرتبی، روش و نتیجه ما را به چالش فراخوانده است تا با مقایسه اثربخشی این دو نظام تربیتی راه را از چاه بازشناخته و آزادانه به انتخاب دست زنیم.

سوالات پژوهش

- 1- آیا مطالعه تطبیقی در مورد دو امر فرهنگ وابسته از فرهنگ‌های متعارض امکان‌پذیر است؟
- 1-1) مطالعه تطبیقی چیست؟
- 2-1) شرایط امکان‌پذیری مطالعه تطبیقی چیست؟
- 3-1) هدف از مطالعه تطبیقی چیست؟
- 2- آیا مطالعه تطبیقی در عرصه فلسفه تعلیم و تربیت کارایی و اثربخشی دارد؟

چارچوب نظری

با توجه به رواج مطالعه تطبیقی، شناخت صحیح این نوع پژوهش ضرورت می‌یابد. با عنایت به این ضرورت و با رویکرد تحلیلی ضمن گزارش خلاصه تصورات و دیدگاه‌های متعدد درمورد استفاده از روش پژوهش تطبیقی و مقایسه‌ای در حیطه‌های معرفتی مختلف، و مذاقه در نسبت این دیدگاه‌ها، مفهوم مطالعه تطبیقی مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد تا از این طریق به تصور رسایی از آن دست یافته شود و نیز شرایط انجام آن و هدف از آن شناخته شود. در پرتو تحلیل مفهوم عام "تطبیق و مقایسه" و نقش آن در پژوهش‌های متصف به این وصف می‌توان برای رفع تعارض برداشت‌های خاص و مفاهیم اصطلاحی مبتنی بر این وصف تلاش نمود. حیطه امکان‌پذیری و ملاک بکارگیری آن را مشخص کرد و فواید و اثربخشی آن را اثبات و توجیه نمود. بررسی و مذاقه در نمونه‌های استفاده قرآن کریم از رویکرد تطبیقی اثر بخشی چنین رویکردی در پژوهش و آموزش را تایید می‌کند.

روش پژوهش

جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و روش تحلیل بطور کلی و بویژه تحلیل مفهومی و نیز مطالعه موردی، روش‌های پژوهش حاضر می‌باشند.

یافته‌ها

با تمایز قائل شدن بین مفهوم عام و کلی پژوهش و مطالعه مقایسه‌ای و تطبیقی و کاربردهای اصطلاحی آن در گستره‌های معرفتی مختلف و نیز تحلیل مفهوم عام آن مشخص می‌شود که تصور رسا از چیستی مطالعه تطبیقی تصویری ابزار انگارانه است. در این تصور بر خلاف تصور هدف انگار، تصور خلاف محور و تصور وفاق محور، نفس مقایسه و یافتن موارد شباهت و اختلاف هدف نمی‌باشد بلکه غایت اساسی اتخاذ چنین رویکردی، دستیابی به شناخت عمیق تر و حل مساله‌ای معین در پرتو شناخت تفاوت‌ها و شباهت‌های دو پدیدار مورد مقایسه است.

ملاک مقایسه وجود حداقل یک مورد وجه اشتراک معرفتی در دو پدیده می‌باشد. آنچه دو دیدگاه معرفتی یا دو نظام تربیتی را قابل مطالعه تطبیقی می‌کند، وجود حداقل یک نقطه اشتراک و هم‌سنخی در یکی از اضلاع معرفتی مانند مساله، مبنا، لوازم، و... می‌باشد. بنابراین بنیانی‌ترین اختلاف‌ها مانند تفاوت پارادایم‌ها مانع بررسی مقایسه‌ای نمی‌شود. از این رو نه تنها امکان پژوهش‌های مقایسه‌ای در مسائل فرهنگ وابسته مثل مسائل حیطه علوم تربیتی توجیه می‌شود، بلکه اثربخشی و ضرورت آن نیز تبیین می‌گردد.

مراحل عملیاتی انجام چنین پژوهشی، پس از تدوین مساله و فرضیه به استقصاء موارد شباهت و تفاوت‌های ظاهری ختم نمی‌شود بلکه این موارد مورد توصیف و تبیین قرار می‌گیرند. با اجتناب از مثلث مخرب سهل‌انگاری، عجله و عافیت‌طلبی، با فنونی خاص مثل جستجوی مبانی و یا لوازم و آثار، از این موارد ظاهری عبور کرده به مواضع خلاف و وفاق واقعی دست یافته می‌شود. هرچند در این نوشتار از فنون و مراحل عملیاتی بحث نمی‌شود، ولی با تاکید بر آن، هدف پژوهش مقایسه‌ای و تطبیقی، بصیرت‌آفرینی و شناخت چند وجهی و عمیق پدیده‌ها و امور مورد مقایسه معرفی می‌شود که خود نقش موثر و مهم و غیرقابل‌انکاری در اتخاذ موضع نسبت به امور و برنامه‌ریزی صحیح خواهد داشت.

راهگشایی و اثربخشی اتخاذ چنین رویکردی در عرصه تعلیم و تربیت با ارائه نمونه‌ای از قرآن کریم (بقره: 257-255) (ایه الکرسی) و مقایسه نظام تربیتی حق و باطل و ایجاد بصیرت عمیق نسبت به این دو نظام و امکان ارزیابی و انتخاب در پرتو آن، مورد تایید قرار می‌گیرد.

نتیجه

دغدغه اثربخشی رویکرد پژوهش تطبیقی، ایجاد تصور صحیح از آن و کسب مهارت در کاربرد آن را ایجاد می‌نماید. اتخاذ رویکرد تطبیقی و مقایسه‌ای در پژوهش‌ها بویژه پژوهش‌های تربیتی با روشن کردن اختلاف‌ها و شباهت‌های امور مورد مقایسه و ایجاد بصیرت و شناخت چند بعدی به گشودن افق‌های جدید و جلوگیری از حصرگرایی و سطحی‌نگری و اتلاف هزینه‌های مادی و معنوی منجر می‌گردد. چنین فوایدی ره آورد اتخاذ تصور ابزار انگارانه از پژوهش تطبیقی و مقایسه‌ای است. در واقع اثربخشی رویکرد پژوهش تطبیقی، محصول ایجاد و اتخاذ تصور و تلقی صحیح از آن (تلقی ابزار انگارانه و نه تلقی هدف انگارانه) و کسب مهارت در کاربرد صحیح آن است. مطالعه تطبیقی برنامه تربیتی حق و باطل در پرتو "آیه الکرسی"، نه تنها ابعاد مختلف این دو برنامه تربیتی را به نحو ژرف‌تر و عمیق‌تری آشکار می‌سازد و امکان انتخاب آگاهانه و سریع‌تر را فراهم می‌سازد، بلکه اثربخشی آموزش تطبیقی و لزوم بهره‌گیری از آن را حتی در پارادایم‌های مختلف، می‌نمایاند.

واژگان کلیدی: مطالعه تطبیقی و مقایسه‌ای - تصور ابزار انگارانه - شباهت و اختلاف ظاهری - مواضع وفاق و خلاف واقعی - آیه الکرسی (بقره: 255-257)

منابع

- 1- ابراهیمی دینانی، غلامحسین، (1366)، قواعد کلی فلسفی در فلسفه اسلامی، تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- 2- آقازاده، احمد، (1385)، آموزش و پرورش تطبیقی، تهران، سمت، چاپ ششم.
- 3- الماسی، علی محمد، (1382)، آموزش و پرورش تطبیقی، تهران: رشد.
- 4- Deutsch, Karl (1987). "Prologue: Achievements and Challenges in
- 5- 2000 Years of Comparative Research." in Comparative Policy Research". Comparative Policy Research.
- 6- Harold D. Lass well. "The Future of the Comparative Method." Comparative Politics 1 (October, 1968, p. 3.